

فرمانیکی بکەر نادیاره

وریا عمر امین
بهشی کوردی - دانشگاه بهزا

سیماتیکی یانه به فرمانا له ناو چوارچیوهی رسته دا .
بکەر ئه و که سهیه یا ئه و شتهیه که کاره که ئەکات و
بهرکاره و که سهیه یا ئه و شتهیه که پیشوازیی کاره که
ئەکات . . واتا کاره که ی ئه که و یته سهر . بهی ئه م پیناسینانه
له رسته ی :

ئاھهنگه گول ئه چنی .

(ئاھهنگه) بکهره چونکه ئیشه که ئەکات . . (گول) یش
بهرکاره چونکه ئه و ئیشه ی که ئاھهنگه ئەپکات کار له
گول که ئەکات که (چنین) بهتی . له رووی کاته وهش بکەر

به بیی ئه و پیناسینانه ی باون . . فرمانی تیپه ر ئه وهیه که
ئه توانی بهرکار و هرگرنی وه که له رسته ی (من ئه خوم) فرمانی
(ئه خوم) تیپه ره چونکه ئه توانی بهرکاریکی وه که (سیو)
وهرگرنی و رسته که بیی به من سیو ئه خوم .

فرمانی نینه پهریش ئه وهیه

که بهرکار و هرناگرنی وه که له رسته ی (ئیمه نووستین) دا .
ئه وهی ئه م پیناسینانه هه لئه وه شینتیه وه و که له بهریان تیا په یا
ئه کات پیناسینی (بکەر) و (بهرکاره) و سر و شت په یوه ندی ی

پیش ده سخه ری نه کات .

نیسته به پی ی نه م پیناسین و مه نتیقه رسته ی :

ناهه نگه ده نگه ری زگار نه بیستی .

شی بکه ره وهو بزانه بکه ره و بهرکار کامانه ن؟

گه ر بکه ره وهو پی که کاره که نه کات و بهرکار نه وه پی که کاره که ی نه که و تته سه ر و پیش ده سخه ریش له لایه ن بکه ره وه پی . . . له م رسته یه دا نه پی (رزگار) بکه ره پی و (ناهه نگه) بهرکار پی . چونکه یه که م (رزگار) ه تیشی نه کات که (سه کردن) ه نه جا کار له (ناهه نگه) نه کات که (بیستن) ه که یه . گه ر زگار سه نه کات ناهه نگه نایی بیستی .

همان شت له گهل فرمانی (بینین) له رسته ی (من تو نه بینم) . . نه پی (من) بهرکار و (تو) بکه ره پی . . چونکه (توی کارت له (من) کردوه . . (تو) نه پی (من) ناییم . . له ژیر تیشکی لیکدانه وهی مانای نه دوور رسته یه (بکه ره) و (بهرکار) چون پی نه ناسری؟

1 - نازاد کتییکی له شیرکو وه رگرت .

2 - شیرکو کتییکی دا به نازاد .

له هه ردو و کیاندا په یوه ندی سیمانتیک ی نیوان (شیرکو) و (نازاد) به ته واوی وه که یه وایه . . که چی له رووی په یوه ندی ری زمانه یه وه له رسته ی یه که ما (نازاد) بکه ره و (شیرکو) بهرکاری ناراسته و خویه . . له رسته ی دووه ما (شیرکو) بکه ره و (نازاد) بهرکاری ناراسته و خویه . . گه لی نمونه ی تری له م بابه ته نه دوز رسته وه له زمانا تیایانا چه مکی بکه ره و بهرکار و په یوه ندی سیمانتیک یان به فرمانه وه به پیچه وانه ی نه و پیناسینانه پی بویان دانراوه .

گویا فرمانی تینه پهر نه وه یه که بکه ره ورته گری و بهرکار وه رناگری . . بو نه مهش نمونه ی له م بابه ته نه هینر پیته وه :

داره که شکا .

داره که : بکه ره

شکا : فرمانه .

گه ر به ووردی له رووی ماناوه له م رسته یه بکو لینه وهو و شی ی بکه ینه وه نه بینین نه وه ی که تیایا به بکه ره له سه له م نه درنی له راستیدا چه مکی بهرکاری ی بهرته که ونی چونکه دار یا هه چ شتیک ی تر هه رگیز له خو یه وه ناشکی . نه پی هینزی کاری تی کرد پی وشکاند بیستی . . نه وه یزه نه پی بکه ره که پی .

بو زیاتر روون کردنه وه ی نه م لایه نه نه م رسته ی خواره وه له رووی ماناوه په یوه ندی نیوان و وشه کانیانه وه به راوورد بکه .

1 - داره که شکا .

2 - با داره که ی شکاند .

3 - نازاد به ته ور داره که ی شکاند .

ناشکریه که په یوه ندی مه نتیقی نیوان (داره که) و (شکان) دا له هه رسی حالته دا یه که . . (داره و شکاوه) . . له کاتیکا به پی ی شی کردنه وه ی ری زمانه ی - که باوه - داره که له رسته ی یه که ما بکه ره و له رسته ی دووه ما بهرکاری راسته و خویه و له رسته ی سی یه ما بهرکاری ناراسته و خویه (چونکه نازاد یه که م ده ستی له ته وره که داوه و اتا ته ور نه پی بهرکاری راسته و خوی پی) .

به پی ی نه م لیکدانه وه یه ده رته که ونی ، که بکه ری هه موو فرمانتیک ی تینه پهر له بیناغه دا بهرکاره . . چونکه هیچ گیانله بهر پی یاشتی نی یه بکه ونی یا بجو و پیته وه یابخه ونی پی هو (دهری پی یا ناوی) . . نه م هویه بکه ره راسته قینه که یه . هه ندی دیارده هه یه روودانیان له ژور ده سه لاتی مروی دایه . . وهک (مردن - خزین - که و تن - پزمین . . هتد) . . بکه ری نه م رووداوانه (فرمانانه) له ژیر کار تی کردنی هینزیک ی نادیار هه لس و که و تی نه نوین . . نه م هیزه نادیاره بکه ره سیمانتیک ی یه که یه و نه وه ی له ری زمانا به بکه ری تینه پهر ناو نه برنی له راستی دا چه مکی بهرکاری ی بهرته که ونی . که ی هینزه که زانرا چی یه . . به پاسایه کی ری زمانه ی تپهری فرمانه که دائه ریژری و بکه ره راسته و زخوه .

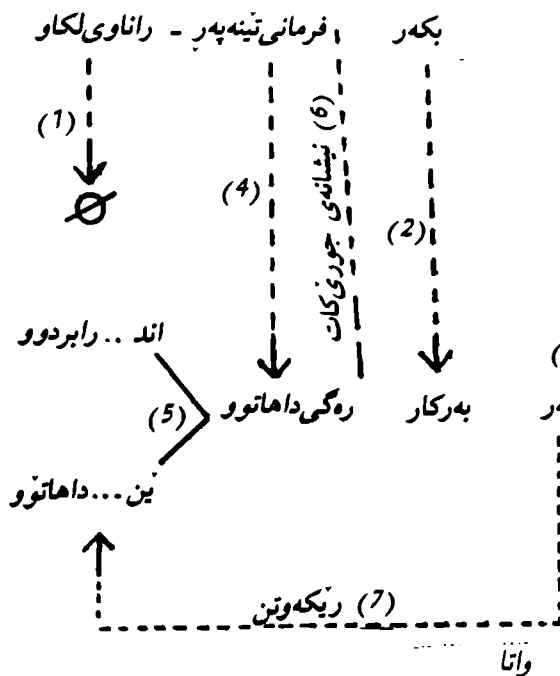
پیشان ئەدرى (1) وەك:

منالەكە نووست . (لەخۆپەو - سروشت نواندی)

ئاواز منالەكەى نوواند . (گەر ئاواز نەبا منالەكە لەو

ساتە تاییەتی بە نەئەنووست . . . واتا

ئاواز بوو بە هوی نووستی)

(3) گەر ئەم دیاردە بە بەراورد بکرتیت لە گەل فرمانی (بەكر نادیا) دا . . دەرئەكەوتی كە فرمانی بەكر نادیار تێپەر ئەکرتی بە تینه پەر لە بەر نەزانینی یا شاردنەوێ بەکره راستەقینە كە یا ئەوێ بەسەر بەرکارا دیت لە ژوور دەسەلاتی یا ئەبێ . ئەمە بەلگەى سیماتیکی . .

بەلگەى (رێزمانی) یش ئەو بە - كە فرمانی تێپەر ئەکرتی بە بەكر نادیار . . خۆی وەك فرمانی تینه پەر پیشان ئەدات لەرووی پەيوەندی بە راناوی لكاو وە . لە رابردودا كۆمەلى

(م - یت - ە - ین - ن - ن) وەرئەگرتی . .

من	م
تو	یت
ئەو	نووست -
ئیمە	كوژرا ین
ئێو	ن
ئەوان	ن

- 1 - راناوی لكاو لائەبرى .
- 2 - بەكر شوینی بەرکار ئەگرتی .
- 3 - بەكر زیاد ئەکرتی .
- 4 - رەگى داھاتوو فرمانەكە وەرئەگرتی .
- 5 - گەر كاتی فرمانەكە رابردوو بێ (اند) و داھاتوو بێ (بێ) ئەخریتە سەر . (2)
- 6 - نیشانی جورى كات (ئە - بوو - وە . . ەتد) شوینی خۆی ئەگرتی .
- 7 - بەپێى كەس وژمارەى بەكره زیاد كراوەكە راناویكى لكاو ئەخریتە سەر فرمانەكە و بەپێى یاساكانى راناوی لكاو شوینی خۆی ئەگرتی .

نموونە : گەر بمانەوتی رستەى :

منالەكان نووستبوون .

بەكەین بە رستەيكی فرمان تێپەر . . بەپێى یاساكان ئەبێ :

1 - راناوی لكاو لا بیری

منالەكان نووستبوون

2 و 3 - بەكر شوینی بەرکار بگرتی و بەكریكى تازەى

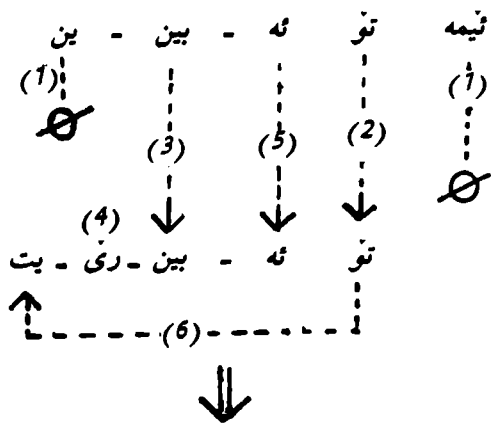
بخریتە سەر

بەمە دەرکەوت كە فرمانی تینه پەر لەرووی پەيوەندی سیماتیکی بەو بە بەکره رێزمانی بەكەپەو فرمانیكى بەكر نادیاره .

بە بەراورد کردنى یاسای کردنى رستەى فرمان تینه پەر بە هى تێپەر لەگەل یاسای کردنى رستەى بەكر دیار بەهى بەكر نادیار دەرئەكەوتی كە ئەم دەردیاردە بە پێچەوانەى بەکرتن . .

1 - یاسای گۆرینی رستەى فرمان تینه پەر بە هى تێپەر

- 2 - بهرکار شوینی بکەر نه گرتی . . (به لام چه مکی
 بهرکاری ی خوی له رووی واتاو نه نادۆرینی).
 3 - رهگی داهاتووی فرمانه که وهرته گیری.
 4 - گهر کاتی فرمانه که رابردوو بی (را) و داهاتوو بی
 (ری) نه خه رته سهر.⁽³⁾
 5 - نیشانه ی جوړی کات (ته - بوو - . . هتد) شوینی
 خوی نه گرتی . .
 6 - به پی ی کهس وژماره ی بکهر تازه که راناویکی لکاو
 نه خه رته سهر فرمانه که وهک فرمانیکی تینه پهر.

تو نه پینریت.

به بهراوورد کردنی یاسای گۆرینی رسته ی فرمان تینه پهر
 به هی تیه ره گهل یاسای گۆرینی رسته ی بکهر دیار به هی
 بکهر نادیار ده رته که وئی که ئهم دوو دیارده یه پیچوانه ی
 به کترین . .

- کردنی تینه پهر به تیه پهر
 1 - بکهری سیمانتیکی نی یه . 1 - بکهری سیمانتیکی هه به
 نه خه رته رسته که وه و به یاسایه کی لانه بری و به یاسایه کی
 مۆرفۆلۆجی فرمانه که نه کرتی مۆرفۆلۆجی فرمانه که نه کرتی
 به تیه پهر . به تینه پهر .
 2 - له رووی ریکه وتنه وه 2 - له رووی ریکه وتنه وه
 فرمانه که ئهو کۆمه له راناوه فرمانه که ئهو کۆمه له راناوه

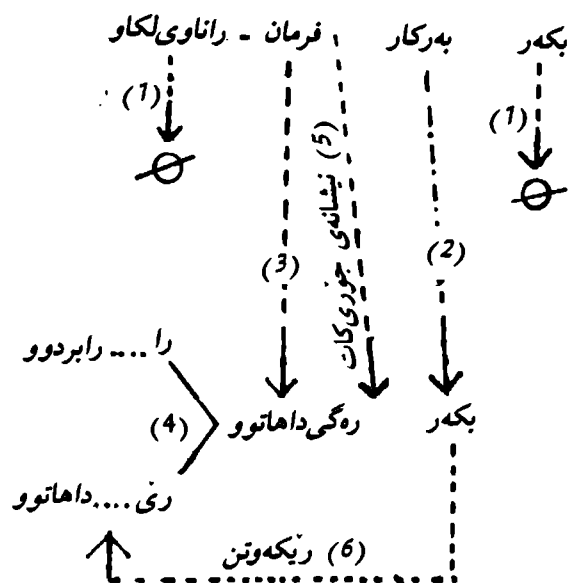
ئهو مناله کان نووستیوو

- 4 - رهگی داهاتووی فرمانه که وه ر بگیری
 ئهو مناله کان نوو
 5 - فرمانه که رابردوو (اند) ی به خه رته سهر
 ئهو مناله کان نوواند
 6 - نیشانه ی جوړی کات شوینی خوی بگری، لیره
 (بوو) نیشانه ی رابردوو دوور.
 ئهو مناله کان نوواندبوو

- 7 - به پی ی کهس وژماره ی بکهره زیاد کراوه که
 راناویکی لکاو ی نه خه رته سهر و به پی ی یاساکانی راناوی
 لکاو شوینی خوی له رسته دا نه گرتی:
 بو که سی سی یه می تاک له گهل فرمانی رابردوو (ی)
 ده رته که وئی . . گهر بهرکار هه بی پی یه وه نه لکی . . رسته که
 له نه نجاما نه بی به

ئهو مناله کان - ی نوواندبوو

- 2 - یاسای گۆرینی رسته ی بکهر دیار به هی بکهر
 نادیار.

واتا

- 1 - بکهر و راناوی لکاو لانه برین .

د - ئەوانەى ئەكرىن بە تىپەر ھەموو ئەوانەن كە بەر سى
بەشەكەى تر ناكەون.

2 - گەر رەگى داھاتووى فرمانە تىنەپەرەكە بە (ئى) يا
(ئۆ) كۆتايى ھاتىن، بە خستە سەرى (اند) و (ىن)، (ئى)
ئەتووتەو و (ئۆ) ئەبى بە (ئۆ) كپ. وەك (شكان و
رۆشتن) دا رەگى داھاتوويان (شكىن) و (رۆ) يە كە (اند)
و (ىن) يان ئەچىتە سەر ئەبى بە (شكاند - شكىن) و (رواند
- روين).

3 - لە كردنى فرمانى بگەر ديار بە ھى بگەر ناديار. .
گەر رەگى داھاتووى فرمانى تىپەر بە (ە) يا (ئۆ) كۆتايى
ھاتىن. . . بە خستە سەرى (را) و (رى). . . (ە)
ئەتووتەو و (ئۆ) ئەبى بە (و). وەك لە

كردن - كە ئىشەكە كرا / ئەكرى
خواردن - خو نانەكە خورا / ئەخورى

سەرچاوەكان

- 1 - و.ع. امين - تىپەر و تىنەپەر -
رۆژنامەى عىراق ژ (2534). م 1984/5/30
- 2 - و.ع. امين - رستەى بگەر ناديار.
گۆفارى رۆشنىبىرى نوئى ژ (95) - 1982
- 3 - نووسىنەكانى د. ئاورەحمانى حاجى مارف و
د. كوردستان موكرىانى و ماموستا نورى على امين
- 4 - كۆرى زانىارى كورد - رىزمانى ئاخاوتنى كوردى
1976.

5 - Fillmore C.J (1968) «The case for case» in Bach and Harms.

6 - Smith, N and D - wilsom (1979) «Modern lingLinguistics»

Penguin Books.

وەرئەگرى كە تايبەتە بە تىپەر.
وەرئەگرى كە تايبەتە بە تىنەپەر.

پەراوێزەكان

- 1 - فرمانە تىنەپەرەكانى كوردى لە رووى بوونيان بە تىپەر
ئەكرىن بە چوار بەش
أ - ئەوانەى ناكرىن بە تىپەر چونكە تىپەرى بەرامبەريان
ھەيە وەك
كەوتن - خستن
ھاتن - ھىنان
بوون - كردن

ب - ئەوانەى ئەشى بگرىن بە تىپەر سەرەراى ھەبوونى
تىپەرى بەرامبەريان. لەم ھالەتەدا ماناي تىپەرى بەرامبەر و
بە تىپەر كراوەكە وەك يەك نابن. وەك (مردن) تىپەرى
بەرامبەرى (كوشتن) ە و ئەكرى بە (مراندن). بەلام لە
رووى ماناوە (مراندن) و (كوشتن) جيان.

پياوھەكە خوئى كوشت - لىرەمردووە.

پياوھەكە خوئى مراند - لىرەنەمردووە.

ھەمان شت لە گەل (چوون) و (چوواندن) دا

ئەو سكى چوو.

ئەو سكى چوواند.

ح - ئەوانەى كە ناكرىن بە تىپەر وەك (گەنين -
پشكووتن - زان. . . ھتد) لىكدانەوھى مەنتقى بۆ ئەمە ئەوھە
روودانيان لە ژوور ئارەزوو و دەسەلاتى مرۆفدايە. ھىچ
ھىزىكى ديار دەست نیشان ناكرىت بگرتى بە بگەرى ئەم
جۆرە فرمانانە. . دارى ئەشكى منىش ئەتوانم بيشكىنم
. . منالى لە خوئەو ئەنوئى منىش ئەتوانم بنوئم. .

بەلام ھەرگىز ناتوانم و دەسەلاتى ئەوھم نىيە گۆلى
پشكوونم. . كەسى بزىنم. . ھتد. بۆيە (پشكوواندن و
زاندن و گەناندن. .) نىيە.